

УДК 37.015.31

А. Печенюк,

завідувач лабораторії методичного забезпечення
КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР

Н. Рибак,

директор НВК № 10 м. Бердичева

ЦІННІСНА І КОМПЕТЕНТНІСНА ОСВІТА КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

*Не те, що трапляється з людиною, робить її великою
(значущою), а те, що вона сама робить із собою та оточенням.*

*Постулат І. Беха, д. пс. наук,
наукового консультанта Проєкту*

У сучасному світі важливо, щоб освіта давала дітям нові життєві стратегії, компетентності, вміння вчитись упродовж життя, формувала критичне, творче мислення, тому що саме це дозволяє особистостям долати кризові ситуації, обирати шлях у майбутньому, реалізувати свій потенціал.

Загальновідомо, що світ, у якому доведеться жити дітям, змінюється значно швидше, ніж наша система освіти. Сьогодні у школі навчається покоління, яке живе в інформаційному суспільстві, у цифровому середовищі і тому з'являється необхідність переосмислити самоцінність знань та розумових здібностей учнів. Саме ці завдання вирішує інноваційний науково-педагогічний проєкт «Інтелект України», який впевнено крокує до світових стандартів освіти. Актуальність Проєкту зумовлена потребою виховання інтелектуальних, патріотичних особистостей, без яких неможливо вирішити складні завдання розбудови європейської держави з демократичними цінностями.

Вихідні положення Проєкту ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти, Закону України «Про освіту», Державного стандарту загальної середньої освіти, Концепції Нової української школи та інших нормативно-правових документів, що регламентують освітню діяльність в Україні. Проєкт дотримується принципів компетентнісного, системного, діяльнісного, синергетичного, інтегрованого, особистісно орієнтованого підходів, які відображають сучасний рівень та тенденції розвитку національної системи освіти (наказ МОН України від 02.11.2016 № 1319 «Реалізація компетентнісного підходу в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» в загальноосвітніх навчальних закладах»).

Метою освіти у Проєкті визнано всебічний розвиток особистості, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості й допитливості.

Педагоги навчально-виховного комплексу «Школа-гімназія-ліцей» № 10 міста Бердичева, працюючи у Проєкті з 2017 р., формують компетентність як інтегровану якість особистості, що являє собою динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, здійснювати подальшу навчальну діяльність. У НВК функціонують 5 проєктних класів і планується у наступному навчальному році відкриття ще трьох перших класів, які створені на основі запитів батьків та вчителів. Всі учасники освітнього процесу задоволені участю у Проєкті, оскільки він має наукове підґрунтя, синтезує найкращі надбання вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Теоретичними основами Проєкту є праці видатних українських вчених О. Я. Савченко та Н. М. Бібік.

Науковий керівник Проєкту, доктор педагогічних наук Ірина Володимирівна Гавриш, спільно з командою науковців, психологів, медиків, досвідчених педагогів втілює в освітньому просторі ідею плекання національної еліти, академічно здібних дітей, які будуватимуть майбутнє України.

У Проєкті велика увага приділяється формуванню таких ключових компетентностей, як вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися іноземними мовами; математична компетентність; компетентність в галузі природничих наук; техніки і технології; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна; навчання протягом життя; громадянська та соціальна, культурна компетентності; підприємливість і фінансова грамотність.

Значним досягненням Проєкту є те, що учні щотижнево забезпечуються зошитами з друкованою основою, посібниками, а вчителі мають комплексну методичну підтримку (сценарії уроків, аудіо- та відеоматеріали до них, календарне планування, технологічні карти проведення уроків, діагностичні контрольні роботи, схеми, таблиці, роздатковий матеріал та ін.).

Як органічно взаємопов'язані складові будь-якої компетентності, у проєктних класах формуються знання, інтелектуальні та практичні навички, наскрізні вміння: здатність усно і письмово висловити свою думку, читання з розумінням, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, прийняття рішень, розв'язування проблем, здатність співпрацювати з іншими людьми, ставлення та цінності. У Проєкті імпонує те, що в рамках високої технологізації створено умови для емоційного впливу на розвиток дитини, збереження її здоров'я.

Слід виділити основні правила Проєкту, які тісно переплітаються з Концепцією НУШ:

- дитина може бути успішною і має бути успішною в школі;
- дитині має бути цікаво на уроках;
- дитині має бути комфортно в класі.

У навчанні за програмою Проєкту реалізуються такі освітні моделі:

- модель прискорення і поглиблення;
- модель збагачення;
- модель проблематизації.

У межах Проєкту реалізуються основні принципи педагогіки партнерства, тому важливою складовою є плідна співпраця усіх суб'єктів освітнього процесу: учителями, учнями, батьками.

Процес формування психолого-педагогічних умов становлення компетентної особистості забезпечує розвиток усіх сфер учнів: інтелектуальної, креативної, мотиваційної, емоційної, вольової, саморегуляційної, екзистенціальної (формує свідоме ставлення до своїх дій, прагнення до морального самовдосконалення).

Основними психофізіологічними особливостями провадження ідей Проєкту «Інтелект України» є:

- заміна стресової тактики педагогічних впливів технологіями співпраці учнів і вчителя;
- орієнтація методики технології навчання на вікові особливості учня;
- супровід інтенсифікації освітнього процесу емоційним підкріпленням;
- системна комплексна робота формування цінності здоров'я та здорового способу життя під час здобуття знань;
- система постійного підвищення кваліфікації педагогів з питань вікової фізіології, психології, охорони здоров'я учнів.

Серед методів навчання дітей у Проєкті переважають самостійна робота, пошуковий і дослідницькі підходи до засвоєних знань, умінь та навичок. Контроль за їхнім навчанням стимулює поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток креативності. Домашні завдання мають диференційований, творчий характер. На уроках використовуються фронтальні, інтерактивні, групові та індивідуальні форми роботи.

Працюючи за Проєктом, учителі використовують такі технології навчання:

- технологія навчання на основі власних відкриттів;
- технологія формування навичок раціонального читання;
- технологія інтервальних повторень;
- технологія формування звички бути успішним;
- технологія засвоєння знань на основі таксономії цілей Б. Блума.

Учителі широко використовують візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, автоматизовані, кінестетичні дидактичні засоби.

Формування соціальної та громадянської компетентності учнів у проєктних класах відбувається під час ранкових зустрічей, годин спілкування, позакласних заходів, на уроках «Я пізнаю світ».

Реалізація поставлених завдань починається із «Ранкового кола», яке налаштовує на успішну організацію навчального дня і посідає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу. Це запланована структурована зустріч, де панує атмосфера спілкування, відповідальності. Ранковій зустрічі у проєктних класах присвячуються 15–20 хвилин у структурі першого уроку з метою створення позитивної атмосфери в класі на весь навчальний день.

У проєкті «Інтелект Україна» велика увага приділяється технології раціонального читання, метою якої є формування в учнів таких наскрізних вмінь, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, творчість, здатність опрацьовувати значний обсяг наукової та навчальної інформації за обмежений час. Дану технологію вчителі успішно реалізують завдяки системній роботі над формуванням в учнів:

- технічної складової читання, за допомогою комплексу спеціальних тренувальних вправ: «правильно дихай і вимовляй», «швидкісний тренажер», «пісенька складів», «перегони», «повітряні кульки», «мікрофон», «кола на воді», «фотоапарат», «сорока-черепаха», що спрямовані на постійне вдосконалення темпу читання вголос і мовчки, процесів запам'ятовування;

- здатності розуміти прочитане, критично осмислювати, оцінювати інформацію завдяки вправам «ключові слова», «питайлик», «техніка аргументації»;

- спроможності переказувати текст, виділяючи потрібну інформацію, вміти висловлювати усно та письмово власну думку щодо прочитаного, обґрунтовуючи її;

- уміння створювати на основі прочитаного власні есе, тексти-розповіді, описи, міркування.

Результати формування навичок швидкочитання за методикою Проєкту вражають. На кінець першого року усі учні охоче читають усвідомлено цілими словами, швидше програмових вимог, люблять книгу. Всі випускники початкової школи читають інтонаційно в розмовному темпі, вміють творчо працювати з великими текстами, мають широке коло позакласного читання.

У Проєкті рідна мова розглядається як унікальне явище культури, що є засобом не тільки спілкування, а й засвоєння досвіду поколінь, душею народу. Учні, згідно з вимогами Держаного стандарту, засвоюють знання у різних галузях мовознавчої науки в органічній єдності з наскрізними вміннями, вчаться використовувати мовні знання для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях, вміють аналізувати та критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, взаємодіяти з іншими письмово та в режимі онлайн, дотримуватися норм літературної мови, будувати монолог та діалог, редагувати тексти та створювати власні.

Про результативність в галузі писемного мовлення свідчать вміння дітей висловлювати думку, багатий словниковий запас, перемоги учнів у конкурсі знавців української мови імені Петра Яцика, всеукраїнських мовознавчих конкурсах та олімпіадах.

Реалізація компетентнісної моделі освіти в Проєкті передбачає упровадження STEM-прийомів як провідного тренду модернізації освітньої системи для формування в учнів наукового, інженерного, креативного та винахідницького мислення.

У НВК №10 за допомогою STEM-прийомів розвивають в учнів інтерес до навчальних предметів, особливо природничо-математичного циклу, формують в них систему взаємопов'язаних компетентностей, зокрема здатність формулювати і розв'язувати навчальні проблеми, здатність логічно мислити, пояснювати, аргументувати, рефлексувати, охайно і гнучко виконувати операції, вірити у власну ефективність. У проєкті «Інтелект України» реалізація STEM-освіти виявляється в:

- поглибленому вивченні предметів природничо-математичного циклу;
- інтегрованому навчанні за темами, а не за предметами, що здійснюється на засадах міждисциплінарного та проєктного підходів;
- навчанні на основі власних запитів, відкриттів, спрямоване на формування в учнів дослідницької компетентності;
- опануванні учнями алгоритму розв'язання винахідницьких задач, інноваційної стратегії розробки проєктів;
- практичній, діяльній стороні навчання;
- посиленій увазі до вивчення предметів природничо-математичного циклу, англійської мови.

STEM-освіта в початковій школі реалізується як під час уроків, так і позаурочний час. Органічне поєднання обох підходів дає змогу учням на основі здобутих знань створювати власні моделі, прототипи реальних об'єктів. Авторські знахідки діти презентують під час захисту STEM-проєктів на уроках, в рамках проєктних тижнів, творчих виставках. Під керівництвом учителя та шляхом залучення до освітньої діяльності батьків було проведено ряд експериментів, дослідів, тематичних екскурсій, де діти змогли застосувати свої знання на практиці, повірити у власні сили. Учні проєктних класів взяли активну участь у заході «STEM-весна», в інженерному тижні, ярмарці «Нове життя старим речам», виставці «Творимо з Lego».

Згідно з принципом єдності змістового та процесуально-діяльнісного компонентів освіти в проєктних класах реалізуються відомі інтерактивні освітні технології, такі як: кооперативне навчання, робота в парах або в групах («джигсоу», «фішбоун», «дерево припущень», «б капелюхів», «метод прес», «обери позицію», «брейнстормінг», «ток-шоу» та ін.).

У Проєкті повною мірою реалізується технологія цілковитого засвоєння навчальних одиниць завдяки багаторазовому повторенню, поетапному формуванню розумових дій; методи інтервального повторення, пропедевтичні методики використання опорних схем, алгоритмів, зразків.

На уроках у проєктних класах постійно створюються ситуації успіху, використовуються ігрові прийоми, здійснюється зворотний зв'язок. Велика увага звертається на формування емоційно-позитивного стану під час навчання. Це відбувається шляхом виконання різних видів цікавих для дітей завдань:

пісень під караоке, читання текстів способом стеження за диктором, презентацій, осмислення і підпис уривків мультфільмів тощо.

З 1-го класу у Проєкті розпочинається серйозна робота з формування географічних, біологічних, фізичних знань як пропедевтика неуспішності в основній і старшій школі: це робота з географічними картами, у тому числі з контурними, це робота з введенням дитини у світ наукових знань через діяльнісний метод (намалюй, сконструуй, досліди, зроби висновок, обґрунтуй його, використовуючи власний досвід).

Великий акцент у Проєкті ставиться на формування в учнів математичної компетентності в єдності взаємопов'язаних компонентів (знань, навичок, наскрізних умінь, розвиток математичних здібностей, логічного мислення, креативності, здатності використовувати здобуті знання в повсякденному житті). Здобувачі освіти, реалізуючи завдання математичної освітньої галузі, вчать досліджувати ситуації та виокремлювати проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів; моделювати процеси й ситуації, розробляти стратегії дій для розв'язування різноманітних задач, застосовувати досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу. На уроках математики, як і предмета «Я пізнаю світ», реалізуються інтерактивні освітні технології та технології критичного мислення, STEM-освіти, раціонального читання, повного засвоєння програмового матеріалу.

Вивчення математики у Проєкті забезпечується формуванням системи компетентностей, необхідних для оволодіння знаннями з предметів природничо-математичного циклу, які будуть вивчатись в майбутньому.

Методи укрупнення дидактичних одиниць, прийоми випереджувального, розвивального, диференційованого навчання та формувального оцінювання дозволяють учням швидко і правильно виконувати завдання у зошитах і посібниках, раціонально здійснювати обчислення, застосовувати здобуті знання у повсякденному житті.

Робота з формування в учнів дослідницької та винахідницької компетентностей розпочинається в Проєкті з першого класу і спрямовується на забезпечення здатності здобувачів освіти формулювати запитання наукового характеру, вирішувати інженерні завдання, створювати і використовувати моделі, планувати і проводити дослідження, конструювати.

Освітній процес за технологією «Інтелект України» побудований таким чином, щоб, реалізуючи завдання програми, зберігати оптимальний баланс психофізичного стану учнів, не допускаючи перевтоми, втрати інтересу та працездатності.

Очікувані результати навчання у проєктних класах у повному обсязі реалізують вимоги НУШ, Державного стандарту початкової освіти, методичні рекомендації щодо формувального оцінювання, завдяки якому здійснюється супровід навчального поступу учнів, вибудовується індивідуальна траєкторія розвитку дітей, діагностуються досягнення на кожному з етапів навчання, вчасно виявляються проблеми, підтримується бажання навчатись, виховуються ціннісні якості особистості.

Навчаючись за проєктними методиками, здобувачі знань опановують способи самоконтролю, саморефлексії та самооцінювання, що сприяє стимулюванню відповідальності, розвитку інтересу, своєчасному виявленню прогалин і корекції в знаннях, вміннях, навичках, компетентностях.

Формувальне оцінювання діяльності учнів здійснюється не тільки за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення, заохочується прагнення знаходити свій спосіб вирішення завдання, вибирати і застосовувати більш раціональні способи роботи. У проєкті постійно створюються невимушені педагогічні ситуації спілкування, що дають змогу кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність, вибірковість у способах роботи, створюють позитивний емоційний настрій.

Заняття у Проєкті характеризуються позитивним змістом спілкування вчителя з учнями, мають ціннісне насичення. Головне – це дитина, її праця, здоров'я і думка. Неправильних думок і відповідей у проєктних класах немає, є цінні. А істинна відповідь встановлюється впродовж дослідження проблеми. Урок має емоційні характеристики, в його структуру включені й реалізуються здоров'язберезувальні технології (руханки, музичні паузи, гімнастика для очей, хвилинки релаксації). Підбивається науково-ціннісний рефлексивний підсумок уроку: які проблеми досліджували, які особистісні завдання виконували, які цікаві моменти запам'яталися. Під кінець уроку звучать пісні, які є запорукою гарного настрою.

Науково-педагогічний Проєкт є надзвичайно важливим, оскільки, крім плекання інтелектуальної еліти, ставить за мету формування ціннісних орієнтацій, що є одним із найважливіших завдань школи в умовах національного відродження України. Усі методичні, дидактичні друковані та відеоматеріали для здобувачів освіти та вчителя націлені на реалізацію соціокультурного компоненту уроку. Автори Проєкту зробили акцент на формуванні національних та духовно-моральних цінностей (свободи, патріотичної самосвідомості, громадянської відповідальності, добра, ініціативності, турботи про інших, взаємодопомоги, честі, гідності, совісті, поваги).

Анкетування та опитування, проведене серед батьків учнів, що навчаються у проєктних класах, свідчить, що їхні діти з радістю йдуть до школи, охоче працюють в класі та вдома у робочих зошитах, мають бажання читати, у них постійно зростає інтерес до знань, позитивна мотивація, прагнення успіху. «Не кажи не вмію, а кажи навчусь!», – девіз школярів проєктних класів.

З учнями проєктних класів працюють педагоги з високим рівнем професійної компетентності, які творчо адаптують сценарії уроків до умов свого класу, можливостей дітей, здійснюють глибокий індивідуальний підхід до кожного учня, наповнюють дитячі душі своєю любов'ю, надають власний приклад наполегливості та цілеспрямованості.

Педагогічний колектив НВК працює з чіткою перспективою на майбутнє, оскільки наступність є обов'язковою умовою реалізації Проєкту. Маємо віру і

надію, що всі випускники проєктних класів «Інтелект України» здобудуть омріяну професію, будуть жити і працювати в рідній державі, будувати успішне щасливе життя.